

FINANCIERING VAN DE PENSIOENEN EN DE INDIVIDUELE PENSIOENREKENING¹

DOOR | ARNO BAURIN² EN JEAN HINDRIKS³

---

1. INLEIDING

Het vertrouwen in het vermogen van de overheid om de pensioenen te blijven betalen, is vandaag historisch laag. De meerderheid van de Belgen (56%) rekt niet op een wettelijk pensioen van de overheid (onder wie 67% van de Belgen jonger dan 35 jaar).⁴ Dit verlies aan vertrouwen in het wettelijke pensioenstelsel is verontrustend aangezien dit repartitiepensioen functioneert als een keten van overdrachten tussen generaties. Als de jongere generaties twijfelen aan het systeem, lopen ze het risico deze keten te doorbreken en hun eigen pensioen uitsluitend op basis van kapitalisatie op te bouwen. Laten we beginnen met de problematiek van de financiering van de sociale zekerheid en de pensioenen. Deze kwestie staat vandaag centraal en werd door de Commissie Pensioenhervorming (CPH) niet echt expliciet behandeld in haar verslag van juni 2014.⁵ De CPH heeft deze kwestie echter wel impliciet aangepakt door een puntensysteem voor te stellen waarbij de puntenwaarde zich volgens precieze regels zou moeten aanpassen om een evenwichtige verdeling van de vergrijzingskosten tussen de beroepsbevolking en de gepensioneerden te verzekeren. In het bijzonder beoogde de zogenaamde Musgrave-regel (waarop we later zullen terugkomen) de stabiliteit van de levensstandaard van de gepensioneerden te verzekeren in verhouding tot de levensstandaard van de beroepsbevolking, wat dus impliceert dat een aanpassing van de bijdragen onvermijdelijk gepaard gaat met een aanpassing van de pensioenen. Het idee is eenvoudig: men deelt de winst over de generaties bij gunstige omstandigheden

---

(1) Wij danken Pierre Devolder, Alain Jousten, Marjan Maes, Françoise Masai, Christian Valencu en Frank Vandenbroucke voor hun commentaar op eerdere versies, alsook Johan Janssens van de Federale Pensioendienst (SFPD), Nicole Fasquelle, Bertrand Scholtus en Marie Vandresse van het Federaal Planbureau (FPB) voor het aanleveren van de gegevens die in dit rapport werden gebruikt. De gemaakte analyses blijven de enige verantwoordelijkheid van de auteurs en vertegenwoordigen niet het standpunt van de hierboven vermelde instellingen of personen.

(2) Doctoraalstudent in Economie aan het Instituut voor Economisch en Sociaal Onderzoek (IRES) aan de Katholieke Universiteit Leuven in het kader van het ARC-project 'Sustainable, Safe and Adequate Pension' (Financial support from the Belgian French-speaking Community, ARC-conventie nr. 18/23-088 m.b.t. 'Sustainable, Safe and Adequate Pension').

(3) Voorzitter van de Economics School of Louvain (ESL), lid van het Louvain Institute of Data Analysis and Modeling (LIDAM) aan de Université catholique de Louvain, medeoprichter van het Instituut Itinera, lid van de Commissie Pensioenhervorming 2020-2040 en lid van de Academische Raad van Pensioenen. Copromotor van het ARC-project SAS Pensions.

(4) Nationale Pensioenenquête 2019, NN 23 oktober 2019.

(5) Dit rapport is beschikbaar op de website van de Academische Raad van Pensioenen: academischeraadpensioenen.be.

en men verdeelt de kosten bij ongunstige omstandigheden.⁶ Dit mechanisme werd uitgebreid voorgesteld in Schokkaert et al. (2018) en pedagogisch in Hindriks et al. (2017). De website van de Academische Raad van Pensioenen geeft een volledige beschrijving van het puntenpensioenstelsel met een nuttige rubriek veelgestelde vragen.

Waarom moeten we ons zorgen maken over de financieringsvooruitzichten van de sociale zekerheid? In de eerste plaats is er het demografische risico dat weegt op het huidige systeem en dat niet toelaat om het voortbestaan ervan te overwegen. Dit wordt nog versterkt door de demografische vernieuwing die leidt tot een verhoging van het gemiddelde pensioen gekoppeld aan de verhoging van het aantal gepensioneerden. Nieuwe gepensioneerden komen immers in het systeem met een hoger pensioen en vervangen geleidelijk de pensionering van degenen die al langer op pensioen zijn met een lager pensioen. Dan is er nog het financiële risico, met de aanhoudend lage rentevoeten die de inkomsten uit pensioensparen wijzigen. Tot slot is er het economische risico (en dat van de werkgelegenheid) dat de financieringsbasis van de sociale zekerheid en de pensioenen wijzigt. Tot slot is er het risico van politieke uitstelling waarbij de noodzakelijke structurele hervormingen worden uitgesteld.

Op basis van macro-economische, demografische en begrotingsvooruitzichten op middellange termijn zijn de vooruitzichten van het monitoringcomité voor de sociale zekerheid voor de komende jaren alarmerend.⁷ De sociale uitkeringen stijgen tussen 2020 en 2024 met 20,7% van 46,1 miljard EUR in 2020 tot 55,7 miljard EUR in 2024. De uitgaven voor gezondheidszorg stijgen met 23,9% en die voor pensioenen met 22,6%. Over dezelfde periode stijgen de sociale bijdragen met 14% (op basis van een optimistische hypothese van een jaarlijkse groei van de loonmassa met 3%).

Onze bijdrage bestaat uit twee delen: de voorbije trend en de vooruitzichten. Vervolgens bekijken we verschillende mogelijke hervormingen en aanpassingsmechanismen om het evenwicht van de financiering van de pensioenen te verzekeren, onder meer via een individuele pensioenrekening.

(6) In Frankrijk heeft het in juni 2018 gepubliceerde rapport van het COR (Comité d'orientation des retraites) op een verrassende manier aangetoond dat een Franse gepensioneerde 5% meer inkomen ontvangt dan het gemiddelde van een gemiddelde Fransman. Uit het rapport van de Directie Onderzoek, Studies, Evaluatie en Statistiek (Drees) blijkt dat het armoedecijfer van de totale bevolking in 2015 dubbel zo hoog is als dat van de gepensioneerden (14,2% tegenover 6,6%). Ter herinnering, de 17 miljoen gepensioneerden in Frankrijk ontvangen een gemiddeld pensioen van 1.472 EUR bruto per maand voor een totale jaarlijkse kost van 320 miljard.

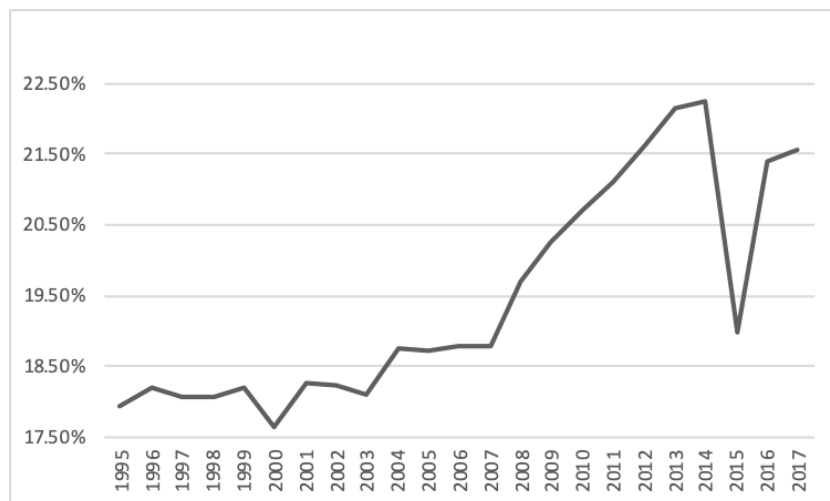
(7) Monitoringcomité: raming van de begrotingssituatie voor 2020-2024, BOSA 2 september 2019.

2. TRENDS IN HET VERLEDEN⁸

2.1. FINANCIERING VAN DE SOCIALE ZEKERHEID

De financiering van de sociale zekerheid bestaat uit bijdragen, subsidies, alternatieve financiering, belastinginkomsten en andere inkomsten. De evolutie is vrij lineair, met uitzondering van een sterke daling in 2015 door de overdracht van bevoegdheden naar de gemeenschappen en gewesten en een belangrijke stijging in 2016 door de integratie van de bijdragen voor overheidspensioenen in de sociale zekerheid. Absoluut gezien stegen de inkomsten in reële termen (exclusief inflatie) met 80% over de laatste 20 jaar en met 20% over de laatste 10 jaar; in vergelijking met het bbp steeg dit van 18,19% in 1995 tot 21,55% in 2017 (zie Figuur 1).

FIGUUR 1: INKOMSTEN UIT SOCIALE ZEKERHEID ALS PERCENTAGE VAN HET BBP

Bron: ICN-reeksen SEC 2010 beschikbaar bij het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

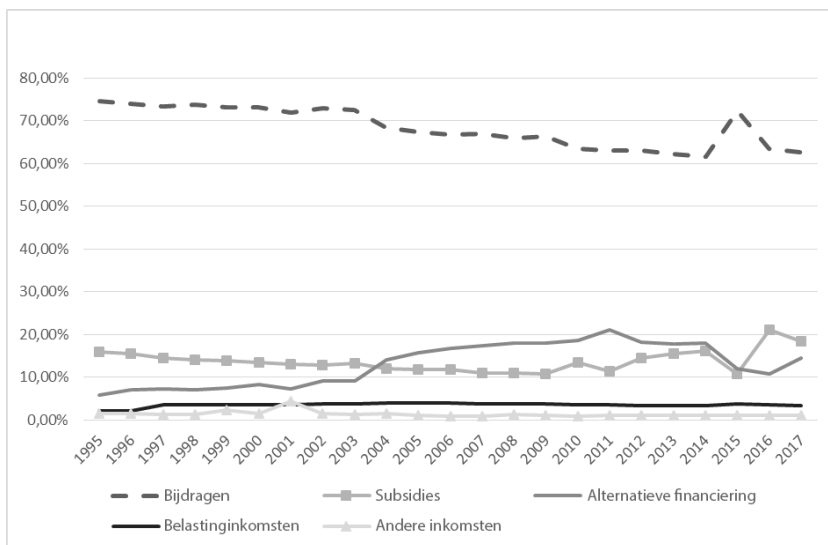
2.2. STRUCTUUR VAN DE FINANCIERING VAN DE SOCIALE ZEKERHEID

De bijdragen vormen het grootste deel van de inkomsten maar kennen echter een dalende trend (van 75% in 1995 naar 63% in 2017) (zie Figuur 2). De subsidies volgden een U-trend met eerst een daling (van 16% in 1995 naar 10% in 2009) alvorens geleidelijk te stijgen tot 18,4% in 2017. Een opmerkelijke uitzondering deed zich voor in 2015, toen de evenwichtsdotatie werd verminderd tot nul (tegenover 6,1 miljard EUR het jaar voordien) om de gedeeltelijke overdracht van uitgaven voor sociale zekerheid naar de gemeenschappen en gewesten te compenseren; gevolgd door

(8) De statistische gegevens en simulaties zijn deels gebaseerd op eerder gepubliceerde werken (Hindriks en Baurin, 2019; Devolder en Hindriks, 2019). We verwijzen de lezer dus naar deze twee referenties voor meer details over de berekeningsmethode en de precieze statistische bronnen.

een aanzienlijke stijging in 2016 via een federale overheidssubsidie van 10,8 miljard om de integratie van een deel van de openbare pensioenen in de sociale zekerheid te compenseren. Daarnaast zien we een sterke groei van alternatieve financiering van 5,8% in 1995 naar 21% in 2011 om terug te dalen naar 14,5% in 2017; dit vertegenwoordigt dus een stijgend deel van het budget terwijl het aandeel van de bijdragen daalt. De alternatieve financiering bestaat voornamelijk uit de toegewezen btw-inkomsten (meer dan 90%). De bepaling van het basisbedrag (btw-dotatie) is vrij vaag, want er wordt rekening gehouden met een groot aantal elementen en parameters; maar dit komt overeen met een maximum van 23,514% van de btw-inkomsten en de som van een lange reeks specifieke uitgaven. De vraag is of de gewijzigde financieringsstructuur, met name de verhoging van het aandeel van de belastingen, een herziening van de bestuursmechanismen van het systeem noodzakelijk maakt.

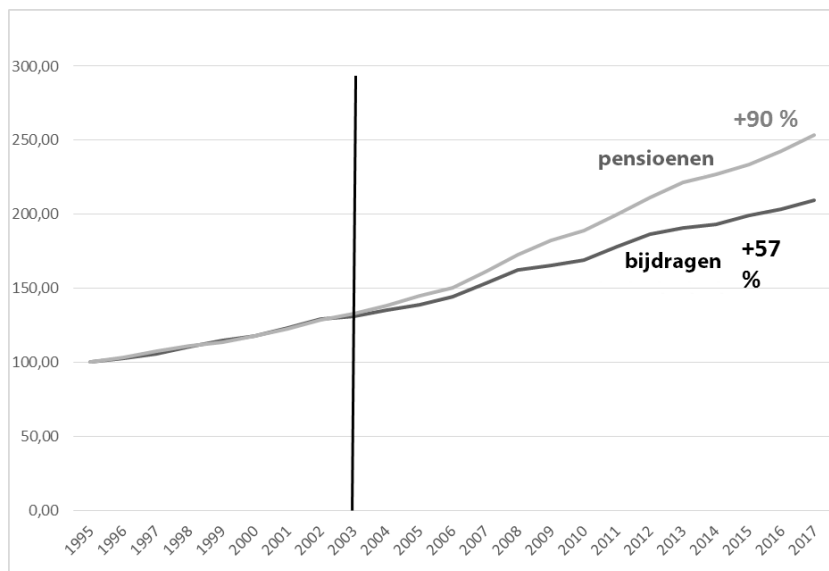
FIGUUR 2 : STRUCTUUR VAN DE FINANCIERING VAN DE SOCIALE ZEKERHEID

Bron: ICN-reeksen SEC 2010 beschikbaar bij het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

2.3. EVOLUTIE VAN DE PENSIOENUITGAVEN

De pensioenuitgaven stegen in reële termen (exclusief inflatie) met 80% sinds 1995 en met 36% sinds 2007; gemiddeld 2,72% per jaar. Toch moet worden vastgesteld dat de stijging de laatste jaren het grootst is; het reële jaarlijkse groeipercentage stijgt namelijk van 2,14% vóór 2007 tot 3,3% daarna. Wanneer we de inflatie in aanmerking nemen, stijgen de pensioenuitgaven met 150% sinds 1995 en met 90% sinds 2003. Als we de groei van de pensioenuitgaven vergelijken met die van de bijdragen, zien we een volledig gelijklopende evolutie tot 2003. Daarna stijgen de pensioenuitgaven 1,6 keer sneller dan de bijdragen (zie Figuur 3).

FIGUUR 3: EVOLUTIE PENSIOENUITGAVEN EN TOTALE BIJDRAGEN (LOPENDE PRIJS)

Bron: ICN-reeksen SEC 2010 beschikbaar bij het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

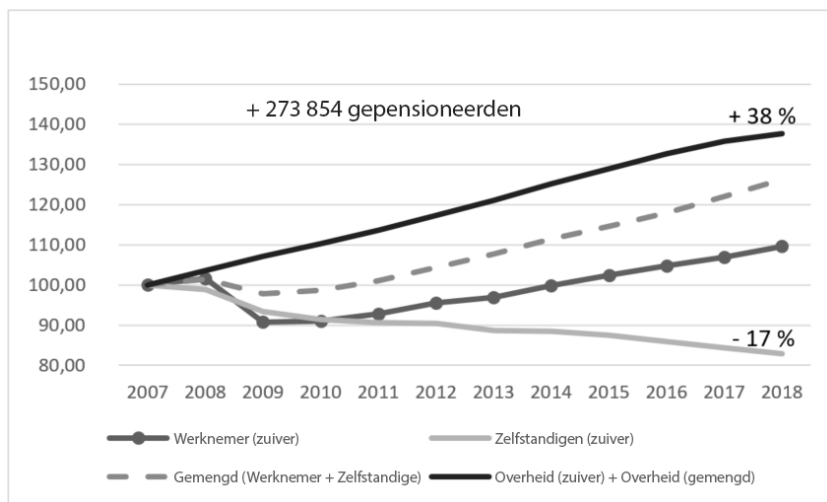
2.4. STRUCTUUR VAN DE PENSIOENUITGAVEN

De stijging van de pensioenuitgaven kan worden opgesplitst in een toename van het aantal gepensioneerden (vergrijzing) en een toename van het gemiddelde pensioen (herwaardering). Hiervoor maken we gebruik van de statistische reeksen van de Federale Pensioendienst die het aantal en de uitbetaalde pensioenen per jaar in kaart brengen (IGO⁹ niet inbegrepen). De stijging van de uitgaven is het gevolg van een tweeledig effect: de toename van het aantal gepensioneerden (+ 273.854 sinds 2007) en de stijging van het gemiddelde pensioen als gevolg van de komst van nieuwe gepensioneerden met een hoger pensioen dan hun ouders, de stijging van de minimumpensioenen en de toename van de pensioenen van vrouwen door hun grotere deelname aan de arbeidsmarkt. In de periode 1985-2017 daalt het aandeel van de overlevingspensioenen bijvoorbeeld geleidelijk van 32,75% naar 20% (in het werknemersstelsel). Hetzelfde geldt voor zelfstandigen en ambtenaren. Als we kijken naar de stijging van de jaarlijkse uitgaven sinds 2007, zien we een groei van 14,6 miljard sinds 2007 (ofwel een stijging van 75%). Toch merken we op dat 51 p.p. toe te schrijven is aan de stijging van het gemiddelde pensioen, 15 p.p. te wijten is aan de stijging van het aantal gepensioneerden, en het saldo (9 p.p.) het gevolg is van de opbrengst van beide. Concreet betekent dit dat bijna 11 miljard toe te schrijven is aan de herwaardering van de pensioenen, terwijl 3,6 miljard toe te schrijven is aan de

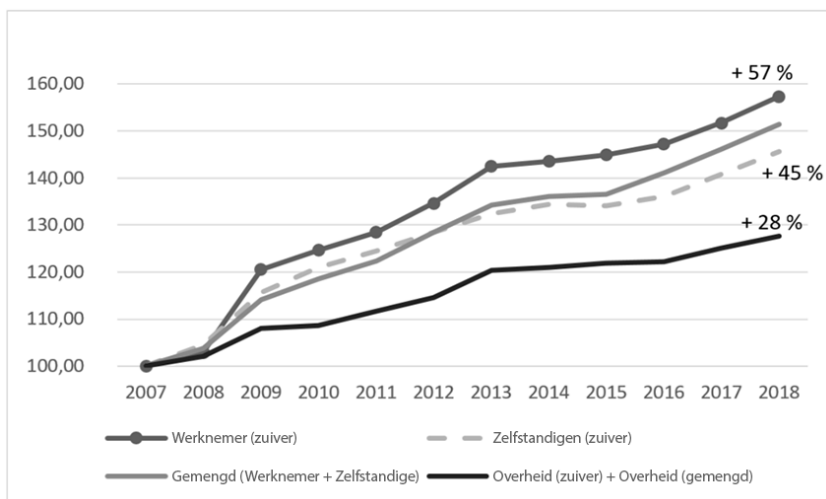
(9) Garantie van middelen voor ouderen.

vergrijzing. We kunnen ook de evolutie per stelsel vergelijken. Aan werknemerszijde bedraagt de totale stijging 73%, waarvan 57 p.p. afkomstig is van de groei van het gemiddelde pensioen en slechts 10 p.p. van de stijging van het aantal. De totale stijging bij (‘zuivere’) zelfstandigen bedraagt 21%, waarvan 45 p.p. toe te schrijven is aan de gemiddelde pensioengroei gecompenseerd door een daling van het aantal pensioenen met 17 p.p. Bij de ‘gemengde’ loopbanen (zelfstandige en loontrekkende) bedroeg het groeipercentage 91% waarvan 51 p.p. toe te schrijven is aan de stijging van het gemiddelde pensioen en 26 p.p. komt uit de groei van het aantal. De overheidssector ondergaat daarentegen een omgekeerd fenomeen, aangezien van de stijging van 76% van het globale bedrag slechts 28 p.p. toe te schrijven is aan de stijging van het gemiddelde pensioen en 38 p.p. te wijten is aan de toename van het aantal gepensioneerden. Concluderend kan worden gesteld dat de vergrijzing zeker niet de belangrijkste oorzaak is van de stijging van de pensioenuitgaven, aangezien zij slechts een kwart van de pensioenuitgaven vertegenwoordigt. In de toekomst zal dit dubbele prijs- en volume-effect op de stijging van de uitgaven de neiging hebben zich voort te zetten, tenzij de effectieve verlenging van de loopbanen zonder al te grote groei van de gemiddelde pensioenen lukt.

FIGUUR 4: EVOLUTIE VAN HET AANTAL GEPENSIONEERDEN (2007 = 100)

Bron: Federale Pensioendienst en eigen berekeningen.

FIGUUR 5: EVOLUTIE VAN HET GEMIDDELDE PENSIOEN PER GROEP (2007 = 100)

Bron: Federale Pensioendienst en eigen berekeningen.

TABEL 1: GROEI VAN HET AANTAL GEPENSIONEERDEN EN HET PENSIOENBEDRAG TUSSEN 2007-2018

Stelsels	Aantal gepensioneerden	Gemiddeld pensioen	Reëel pensioen
Zuivere werknemer	9,70%	57,40%	33,38%
Zuivere zelfstandige	-17,05%	45,60%	23,39%
Gemengd: Werknemer + Zelfstandige	26,22%	51,47%	28,36%
Overheid zuiver + gemengd	37,73%	27,71%	8,23%
Totaal	15,25%	51,08%	28,03%

Bron: Federale Pensioendienst en eigen berekeningen (de IGO-pensioenen en de Erthias- en Ogeo Fund-pensioenen in de overheidssector worden niet opgenomen). De statistieken bevatten alle pensioenen betaald door de Federale Pensioendienst (de ambtenarenpensioenen ten laste van de overheidssector tellen niet mee).

3. FINANCIERINGSVOORUITZICHTEN VAN DE PENSIOENEN

De hervorming van het pensioenstelsel is een moeilijke taak die alleen kan worden verwezenlijkt als men essentiële vragen stelt en beantwoordt, waarvan de belangrijkste de *juiste* verdeling is van de kosten van de vergrijzing tussen de beroepsbevolking en de gepensioneerden (Devolder en Hindriks, 2018). Dit is een vraag die tot op heden nog nooit echt gesteld is en die nochtans essentieel lijkt om een open en transparante dialoog met de sociale partners op gang te brengen. De verschillende

financieringsformules zijn de loopbaanverlenging (en dus jobcreatie), de verhoging van de bijdragen, de daling van de vervangingsratio's.¹⁰ Laten we deze verschillende formules eens bekijken.

3.1. DE TOENAME VAN DE WERKGELEGENHEID EN DE LOOPBAANVERLENGING

De herfinanciering van de sociale zekerheid verloopt onvermijdelijk via een toename van de werkgelegenheid en een verlenging van de loopbanen. Dit is een natuurlijke noodzaak omdat de loopbanen nu korter zijn dan vroeger en de aangeslotenen langer leven. De situatie is wel verbeterd sinds vijf jaar; maar toch gaan de Belgen vroeger met pensioen dan het gemiddelde van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO): de effectieve leeftijd is 61 jaar voor mannen (tegenover 65 jaar voor de OESO) en 60 jaar voor vrouwen (tegenover 63 jaar voor de OESO). De vereiste om de loopbanen te verlengen is noodzakelijk, maar is niet altijd gemakkelijk te realiseren. Ten eerste stimuleert onze huidige regeling korte loopbanen en is ze niet flexibel genoeg voor de zwaarste beroepen.¹¹ Ten tweede zijn werkgevers soms terughoudend om 'oudere' werknemers op te leiden en te behouden. Ten derde stuit de verlenging van de arbeidstijd, met name in overheidsdienst, op een demotivatie van oudere werknemers, die soms naar de uitgang worden gestuurd om interne bevorderingen mogelijk te maken (of om te worden vervangen door jongere werknemers die meer vertrouwd zijn met nieuwe technologieën). Wanneer we echter de evolutie van de tewerkstelling tussen 2007 en 2017 analyseren, zien we een groei van de werkgelegenheidsgraad in de leeftijdscategorieën 55-59 en 60-64, die duidelijk meer uitgesproken is bij vrouwen dan bij mannen (zie Tabel 2). Dit vertaalt zich in een geleidelijke inhaalbeweging van de arbeidsparticipatie van vrouwen op die van mannen. Langer actief blijven is dus mogelijk, maar het is ook een kwestie van keuzes maken. Werknemers moeten worden aangemoedigd om langer te blijven en werkgevers om hen langer te behouden.

(10) We hebben bewust geen rekening gehouden met de alternatieve financieringsoptie, die een meer fundamentele aanpassing is, namelijk de uitbreiding van de financieringsbasis van de sociale zekerheid. We bespreken deze optie kort in de bijlage.

(11) Zie het concept 'valkuil van de werklust' in Baurin en Hindriks (2019).

TABEL 2: ARBEIDSPARTICIPATIE VAN OUDEREN TUSSEN 2007 EN 2017

	2007	2012	2017
Mannen			
55-59	62,02%	67,60%	73,24%
60-64	29,16%	32,50%	37,74%
Vrouwen			
55-59	39,41%	50,90%	62,64%
55-59	14,49%	19,45%	27,22%
Totaal			
55-59	50,69%	59,20%	67,93%
60-64	21,69%	25,88%	32,40%

Bron: Federaal Planbureau.

Wat de werkgelegenheidsvooruitzichten betreft, gaan we in het vervolg van de analyse twee verschillende scenario's bekijken. Een referentiescenario, dat van het Federaal Planbureau, dat een toename van de werkgelegenheidsgraad met 30% impliceert tussen 2020 en 2070, voornamelijk geconcentreerd op de bevolking tussen 55-67 jaar en op vrouwen. In een tweede scenario zullen we de tewerkstellingsgraad voor de hele periode vastleggen op het niveau van 2020. Dat is ons constant tewerkstellingsscenario.

3.2. DE AANPASSING VAN DE BIJDAGEN EN DE PENSIOENEN

Een tweede aanpassingsmechanisme betreft de bijdragevoeten en/of de vervangingsratio. Vertrekkend van de economische en demografische hypothesen van het Federaal Planbureau en op basis van nauwkeurige regels die worden beschreven in de Bijlage hebben we de aanpassingen berekend van de pensioenen en/of van de bijdragen die het begrotingsevenwicht verzekeren. We hebben twee simulaties gemaakt; de eerste is gebaseerd op de tewerkstellingshypothese van het Federaal Planbureau (referentiescenario) en de tweede op de hypothese van een constant tewerkstellingsniveau op het niveau 2020 (scenario van constante tewerkstelling). We beginnen met de analyse van het referentiescenario. De economische afhankelijkheidsratio (het aandeel van gepensioneerden in de actieve beroepsbevolking) stijgt van 45,34% in 2020 naar 54,85% in 2040 (57% in 2070), een stijging met 10 p.p. in 20 jaar.¹² Om het pensioenbudget in evenwicht te brengen, kunnen verschillende oplossingen worden voorgesteld: een verhoging van de bijdragen om de vaste vervangingsratio te behouden (de aanpassingsinspanning is enkel voor de werknemers), een vermindering van de vervangingsratio om de vaste bijdragevoet te behouden (de aanpassingsinspanning

(12) Een precieze ontleding van de economische afhankelijkheidsratio wordt gegeven in Hindriks en Baurin (2019).

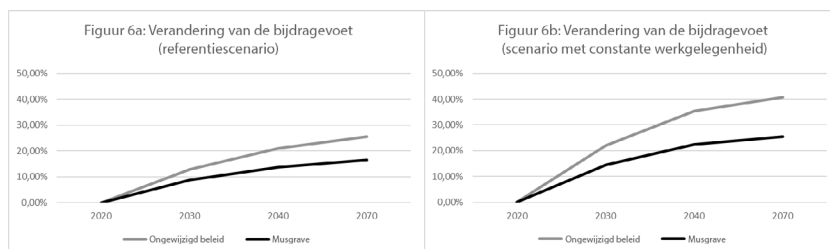
wordt enkel gedragen door de gepensioneerden) of een combinatie van beide, bijvoorbeeld volgens de zogenaamde ‘Musgrave’-regel (zie de Bijlage voor meer details over deze drie aanpassingsformules). Volgens deze regel moeten de wijzigingen worden doorgevoerd door de verhouding tussen de pensioenen en de nettolonen na aftrek van de bijdragen vast te houden. Concreet betekent dit dat als het aandeel van de gepensioneerden stijgt, de (bruto) vervangingsratio daalt en de bijdragen verhoogd worden. De lezer die geïnteresseerd is in de technische specificaties kan Schokkaert et al. (2018) raadplegen. Devolder en Hindriks (2018) leggen uit waarom deze techniek eerlijker is dan het mechanisme met de vaste bijdragevoet (Defined Contribution) of het mechanisme met de vaste vervangingsratio (Defined Benefit).

3.2.1. Ongewijzigd beleid en de Musgrave-regel

We vergelijken in Figuur 6 eerst het ongewijzigde beleid dat overeenstemt met het gedefinieerde prestatieregime (vaste vervangingsratio), met de Musgrave-regel, die erin bestaat een aanpassing van de prestaties en de bijdragen te combineren. Op basis van het referentiescenario (Figuur 6a) zou de bijdragevoet met 20% moeten stijgen om een vast pensioen te behouden tegen 2040 en met 25% tegen 2070. Als de aanpassing volgens de Musgrave-regel wordt verdeeld, krijgt men tegen 2040 een verhoging van de bijdragevoet met 14% (tegenover 20% bij een ongewijzigd beleid).

Onze tweede simulatie gebeurt bij ‘constante tewerkstelling’, d.w.z. dat we ervan uitgaan dat de tewerkstellingsgraad vanaf 2020 niet meer zou wijzigen. Deze hypothese dient als vergelijkingspunt en houdt geen vooruitzichten voor de werkgelegenheid in. Het gaat in zekere zin om een ‘voorzichtig’ scenario dat een stabilisatie van de werkgelegenheidsgraad koppelt aan een vergrijzing van de bevolking. Op basis van dit nieuwe scenario stijgt de afhankelijkheidsgraad tot 61% tegen 2040 (tegenover 54,8% in het referentiescenario). In dit geval vereist een aanpassing enkel via de bijdragen (ongewijzigd beleid) een verhoging van de bijdragen met 35% tegen 2040 (zie Figuur 6b). Als we de inspanning verdelen op basis van de Musgrave-regel, betekent dit een verhoging van de bijdragen met 22% (tegenover 35% bij een ongewijzigd beleid).

FIGUUR 6: AANPASSING VAN DE BIJDRAGEVOET BIJ ONGEWIJZIGD BELEID EN VOLGENS MUSGRAVE

Opmerkingen: Figuur 6a (links) is gebaseerd op het tewerkstellingsscenario van het Federaal Planbureau. Figuur 6b (rechts) is gebaseerd op ons scenario van constante tewerkstelling.

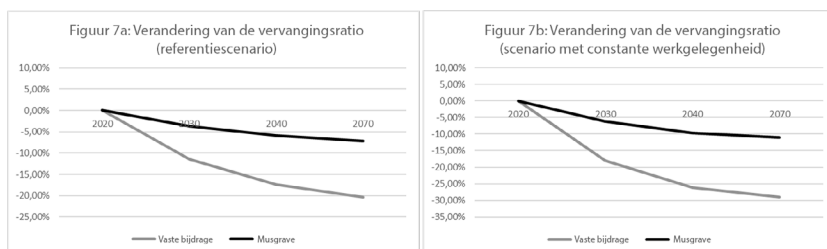
Bronnen: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

3.2.2. Vaste bijdragen en Musgrave-regel

Als men een principe van vaste bijdragen toepast, wordt de vervangingsratio aangepast om de begroting in evenwicht te brengen. In het referentiescenario inzake werkgelegenheid zou de vervangingsratio tegen 2040 (21% tegen 2070) met een vaste bijdrage met 18% moeten dalen. Als de aanpassingsinspanning verdeeld wordt volgens de Musgrave-regel, daalt de vervangingsratio met 8% (tegenover 18% bij een vaste bijdrage) (zie Figuur 7a).

In het scenario van constante werkgelegenheid stijgt de afhankelijkheidsgraad tot 61% tegen 2040 (tegenover 54,8% in het referentiescenario). De vereiste aanpassing van de pensioenen is dus belangrijker. De volledige aanpassingsinspanning concentreren op de pensioenen (vaste bijdrage) impliceert een daling van de vervangingsratio met 27% tegen 2040. Door de inspanning te spreiden volgens de Musgrave-regel, wordt de daling van de vervangingsratio beperkt tot 10%, tegenover 27% bij een vaste bijdrage (zie Figuur 7b).

FIGUUR 7: AANPASSING VAN DE VERVANGINGSRATIO NAAR BELEID MET VASTE BIJDRAGEN EN VOLGENS MUSGRAVE

Opmerkingen: Figuur 7a (links) is gebaseerd op het referentiescenario van het Federaal Planbureau (groei van de werkgelegenheid). Figuur 7b (rechts) is gebaseerd op ons scenario van constante tewerkstelling.

Bronnen: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

Uit onze simulaties blijkt dus duidelijk dat, ongeacht de evolutie van de tewerkstelling, een gecombineerde aanpassing van de uitkeringen en bijdragen volgens de Musgrave-regel het mogelijk maakt om de aanpassing van de bijdragen met 1/3 en de aanpassing van de pensioenen met 2/3 te verminderen. Tabel 3 vat onze resultaten samen.

TABEL 3: AANPASSINGEN VAN DE PENSIOENEN EN VEREISTE BIJDRAGEN VOLGENS DE EVOLUTIE VAN DE TEWERKSTELLING: ONGEWIJZIGD BELEID, VASTE BIJDRAGEN EN MUSGRAVE-REGEL

	2020	Referentiescenario			Scenario met constante werkgelegenheid		
		2030	2040	2070	2030	2040	2070
Aantal werknemers	4.957.121	5.107.150	5.208.747	5.531.336	4.872.533	4.880.220	5.169.855
Aantal gepensioneerden	2.247.482	2.613.992	2.856.990	3.149.993	2.694.810	2.996.597	3.301.584
Economische afhankelijkheidsratio	45,34%	51,18%	54,85%	56,95%	55,31%	61,40%	63,86%
Bijdragevoet (ongewijzigd beleid)	100,00	112,89	120,98	125,61	121,99	135,43	140,86
Vervangingsratio (vaste bijdrage)	100,00	88,58	82,66	79,61	81,98	73,84	70,99
Musgrave:							
Bijdragevoeten	100,00	108,67	113,78	116,60	114,40	122,36	125,40
Vervangingsratio	100,00	96,26	94,05	92,83	93,78	90,35	89,03

Bron: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

4. DE INDIVIDUELE PENSIOENREKENING

4.1. WERKING

De 'individuele pensioenrekeningen' werden voorgesteld als een mogelijk alternatief voor het puntenpensioen dat in een impasse leek te zitten (zie Devolder, 2019 en Devolder en Hindriks, 2019). Concreet zou elke aangeslotene beschikken over een individuele pensioenrekening, die werkt volgens het verdeelprincipe, waarin hij elk jaar euro's zou verzamelen (en niet langer punten zoals in het puntensysteem)

die het bedrag van zijn pensioen vertegenwoordigen.¹³ Concreet wordt elk jaar een verwervingspercentage vastgesteld dat het deel van het (eventueel geplafonneerde) loon van het jaar dat de pensioenrekening voedt, bepaalt. Deze nieuwe pensioenrechten worden toegevoegd aan de rechten die voordien werden opgebouwd en geherwaardeerd op basis van een jaarlijks vastgestelde herwaarderingscoëfficiënt.¹⁴

De pensioenrekening in jaar t ziet er als volgt uit:

$$\text{Pensioenrekening } t = (\text{herwaarderingscoëfficiënt } t \times \text{pensioenrekening } t-1) + (\text{verwervingspercentage } t \times \text{loon } t)$$

Het verwervingspercentage is gelijk aan een beoogde vervangingsratio gedeeld door de duur van de referentieloopbaan. Voor een vervangingsratio van 60% en een loopbaanduur van 43 jaar is het verwervingspercentage bijvoorbeeld gelijk aan $60\%/43$ of 1,40%. Concreet betekent dit dat indien Eva in 2019 haar loopbaan start met een jaarlijks (bruto)loon van 25.000 EUR en een referentieloopbaanduur van 43 jaar, haar pensioenrekening eind 2019 gelijk is aan: $1,40\% \times 25.000 = 350$ EUR. In 2020 verhoogt men de referentieloopbaan naar 44 jaar, stijgt het verwervingspercentage naar $60\%/44$ of 1,36%; het herwaarderingspercentage wordt vastgelegd op 1% en het nieuwe jaarloon van Eva in 2020 bedraagt 26.000. Haar pensioenrekening eind 2020 bedraagt $(350 \times 1,01) + (26.500 \times 1,36) = 713,9$ EUR. In 2021 blijft het verwervingspercentage ongewijzigd (1,36%), maar het herwaarderingspercentage wordt vastgesteld op 0% (nominale bevrozing) en het loon van Eva in 2021 bedraagt 27.000 EUR. Haar pensioenrekening bedraagt eind 2021 $(713,9 \times 1) + (27.000 \times 1,36\%) = 1.081,1$ EUR. De aanpassingen van het systeem gebeuren dus voornamelijk door de twee parameters afzonderlijk te bepalen: het verwervingspercentage dat de nieuwe rechten van het jaar bepaalt en de herwaarderingscoëfficiënt die het mogelijk maakt de rechten van het verleden aan te passen. Op het ogenblik van het pensioen kan de individuele pensioenrekening geheel of gedeeltelijk worden vereffend naargelang de aangeslotene een volledig of gedeeltelijk pensioen opneemt; het saldo blijft gevoed worden door nieuwe rechten en wordt jaarlijks geherwaardeerd volgens het principe van het gedeeltelijke pensioen voorgesteld door CPH in haar aanvullende verslag van

(13) De individuele pensioenrekening verschilt van de *notionele rekeningen*. De individuele rekening wordt uitgedrukt in termen van pensioenrente, die overeenstemt met het totaal van de reële of fictieve (geplafonneerde) inkomsten die door de aangeslotene worden aangegeven, vermenigvuldigd met het verwervingspercentage van elk jaar en geherwaardeerd. Deze verschilt van een notionele rekening waarop de op naam van de verzekerde gestorte bijdragen elk jaar zijn *notioneel kapitaal* verhogen, dat overeenstemt met de cumulatie van de in het verleden gestorte en geherwaardeerde *bijdragen*. Dit kapitaal wordt bij pensionering omgezet in een rente. De pensioenrekening is een prestatierekening en de notionele rekening is een bijdragerekening. Beide rekeningen worden uitgedrukt in euro.

(14) In het huidige stelsel wordt het pensioen van het werknemersstelsel berekend op basis van het gemiddelde van de brutolonen (niet geherwaardeerd exclusief inflatie) van de hele loopbaan, vermenigvuldigd met een coëfficiënt die de loopbaanbreuk vertegenwoordigt (ten opzichte van de volledige loopbaan) die men vermenigvuldigt met een specifieke vervangingsratio voor de gezinssituatie op het ogenblik van het pensioen (individueel tarief 60% of gezinstarief 75%).

maart 2015.¹⁵ Voor de lopende pensioenen worden de prestaties jaarlijks aangepast aan dezelfde herwaarderingscoëfficiënt als op de pensioenrekeningen.

Wat de garantie voor de aangeslotene betreft, kan worden opgelegd dat de herwaarderingscoëfficiënt groter is dan of gelijk is aan één, wat een nominale garantie biedt aan de pensioenrekening waarvan het uitstaande bedrag nooit kan verminderen. Deze garantie lijkt op het gewaarborgde rendement op de bijdragen voor aanvullend pensioen, waarmee de aangeslotenen vertrouwd zijn (Devolder, 2019). Een gelijkaardige garantie bestaat in het puntensysteem door een clause van niet-vermindering van de waarde van het punt op te leggen.

In het puntensysteem laten de aanpassingen van de waarde van het punt echter niet toe om de bescherming van de rechten uit het verleden los te koppelen van de verwerving van nieuwe rechten. Een tijdelijke bevrozing van de waarde van het punt betekent een tijdelijke niet-indexering van zowel de oude als de nieuwe rechten. Met de individuele pensioenrekening is het a priori mogelijk om de toekomstige rechten aan te passen via het verwervingspercentage, los van de rechten die via de herwaarderingsrentevoet worden geplaatst.¹⁶

In wat volgt gaan we deze twee methodes voor de aanpassing van de pensioenen vergelijken en hun respectieve effecten voor verschillende cohorten van gepensioneerden tonen door middel van een simulatie van de individuele pensioenrekening op basis van de werkgelegenheids- en demografische vooruitzichten vermeld in het vorige deel. We zullen ons concentreren op het referentiescenario dat een toename van de tewerkstellingsgraad impliceert en dus een effectieve verlenging van de loopbanen. In dit referentiescenario stijgt de tewerkstelling met meer dan 250.000 eenheden tussen 2020 en 2040 en met 325.000 eenheden tussen 2040 en 2070. Ter vereenvoudiging zullen we ervan uitgaan dat de aanpassingsinspanning volledig gebeurt door een aanpassing van de pensioenen (en niet door een aanpassing van de bijdragen of van de alternatieve financiering). We veronderstellen dus een individuele pensioenrekening die aan de hand van vaste bijdragen werkt met als enige doel te overdrijven en ons te concentreren op de aanpassing van de pensioenen. Andere variabelen voor pensioenaanpassingen zoals loopbaanduur en pensioenleeftijd zijn ook beschikbaar in het systeem van de individuele rekening. Maar om onze analyse te vergemakkelijken, zullen we hierna abstractie maken van deze variabelen. We willen ons enkel concentreren op de twee specifieke variabelen voor de aanpassing van de pensioenen in de individuele pensioenrekening. De omvang van de aanpassingen die nodig zijn in de pensioenrekening om het budget in evenwicht te brengen, moet dus worden geïnterpreteerd met in het achterhoofd dat een aanpassing die verdeeld wordt tussen bijdragen en pensioen (volgens de Musgrave-regel), het mogelijk maakt de

(15) Boulet, J., Cantillon, B., Devolder, P., Hindriks, J., Janvier, R., Masai, F., Perl, G., Schokkaert, E., Stevens, Y. en F. Vandembroucke, F., *Zware beroepen, deeltijds pensioen en rechtvaardige flexibiliteit in het pensioensysteem*, Aanvullend advies van de Commissie Pensioenhervorming 2020-2040, p. 11., 2015.

(16) Het is uiteraard mogelijk om het puntensysteem gelijk te stellen met de individuele pensioenrekening door het verwervingspercentage en het herwaarderingspercentage te koppelen aan de waarde van het punt (zie Devolder, 2019; Devolder en Hindriks, 2019).

vereiste aanpassing op de pensioenen met $2/3$ te verminderen. Concreet op basis van de referentievooruitzichten van de tewerkstelling en de demografie van het Federaal Planbureau zou de vervangingsratio voor evenwicht met 8% moeten dalen, tegenover 20% in geval van een vaste bijdrage (zie Figuur 7a). En als de tewerkstellingsgraad is vastgelegd op het niveau van 2020, zou de evenwichtsvervangingsratio met 10% moeten dalen, tegenover 27% bij een vaste bijdrage.

4.2. SIMULATIES VAN DE INDIVIDUELE PENSIOENREKENING

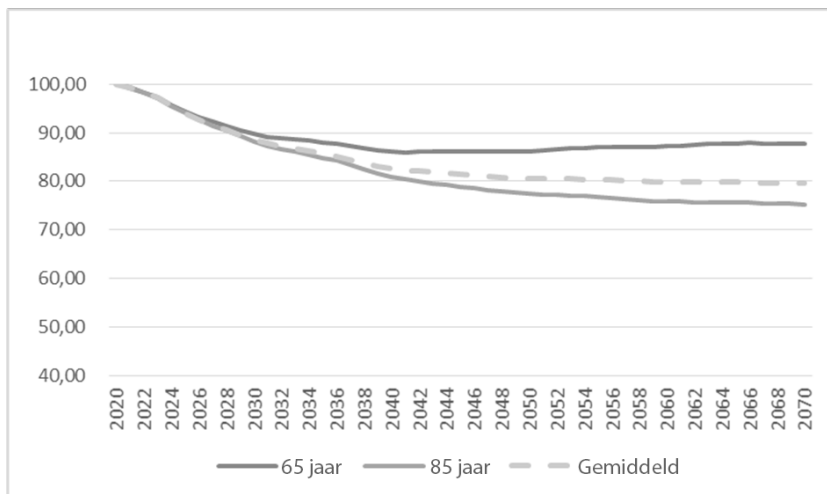
De individuele pensioenrekening beschikt over twee specifieke variabelen om de pensioenen aan te passen: het verwervingspercentage voor nieuwe rechten (verlenging van de loopbanen) en het herwaarderingspercentage voor rechten uit het verleden (indexering van de pensioenen). In het vervolg gebruiken we de meest gebruikelijke term van pensioenindexering in plaats van herwaardering. We zullen zeggen dat er een indexering met volle rente is wanneer de pensioenen volledig geïndexeerd worden op de groei van het nominale loon (herwaarderingscoëfficiënt gelijk aan 1, verhoogd met het nominale groeipercentage van de lonen over het jaar).

4.2.1. Simulatie 1 - Indexering van de pensioenen

In onze eerste simulatie bepalen we het verwervingspercentage op het niveau van 2020 en passen we enkel de herwaarderingscoëfficiënt (indexering van de pensioenen) aan om de evenwichtsvervangingsratio (streefpercentage) te bereiken over de hele periode (evenwicht van het systeem in real time tussen 2020-2070). Het effect op de vervangingsratio van een variabele indexering zal afhangen van de nominale loongroei. Op basis van een jaarlijkse groei van 2% laat de gedeeltelijke indexering toe om de gemiddelde vervangingsratio onmiddellijk af te stemmen op de doelrente (het systeem is in evenwicht over de hele periode). De indexering van het pensioenen evenwicht varieert in de loop van de periode. Deze gedeeltelijke indexering varieert tussen 98% en 99% van het volle tarief over de hele periode. We zien dus de kracht van deze aanpassingsvariabele, want een daling van 1 tot 2% op jaarbasis ten opzichte van de loongroei maakt het mogelijk om op termijn de gemiddelde vervangingsratio met 20% te verlagen. Het nadeel van deze gedeeltelijke indexering is de geleidelijke verarming van de voormalige gepensioneerden (85 jaar) ten opzichte van de nieuwe gepensioneerden (65 jaar) zoals aangegeven in Figuur 8. De reden hiervoor is dat het gecumuleerde effect van de gedeeltelijke indexering groter is voor diegenen van wie het pensioen berekend wordt op oudere lonen, dan voor diegenen van wie het pensioen berekend wordt op recentere lonen.¹⁷

(17) Ter herinnering, een jaarlijkse loongroei van 2% impliceert een verdubbeling van de lonen na 35 jaar.

FIGUUR 8: GEMIDDELTE VERVANGINGSRATIO, OP 65 EN 85 JAAR BIJ AANPASSING VIA INDEXERING VAN DE PENSIOENEN (IN % VOLLEDIGE INDEXERING)

Opmerkingen: de gemiddelde vervangingsratio is die van alle gepensioneerden. Dit percentage wordt afgestemd op het streefpercentage van het begrotingsevenwicht. De vervangingsratio op 65 jaar is die van nieuwe gepensioneerden en de vervangingsratio op 85 jaar is die van oude gepensioneerden.

Bronnen: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

4.2.2. Simulatie 2 - verwervingspercentage

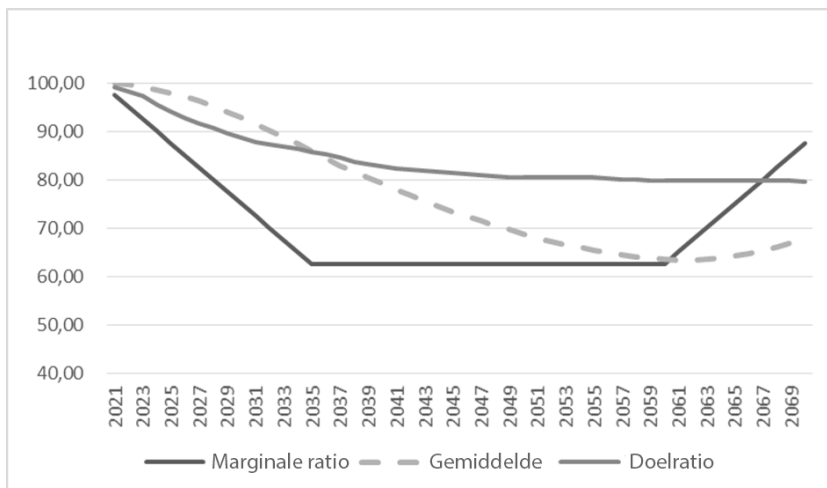
Onze tweede simulatie bestaat erin de nieuwe rechten uitsluitend aan te passen, zonder deze van het verleden aan te tasten, door middel van een aanpassing van de verwervingsgraad. Wij garanderen dus een volledige indexering van de rechten van het verleden en passen enkel de verwervingsgraad aan zodat de gemiddelde vervangingsratio geleidelijk wordt afgestemd op het evenwichtsniveau zoals aangegeven in tabel 3 (referentiescenario). Concreet bedraagt de evenwichtsvervangingsratio in 2040 82,6% van de ratio van 2020 en in 2070 79,6% van de ratio van 2020. Figuur 9 toont deze evenwichtsvervangingsratio ('doelratio') aan en vergelijkt deze met die van de gepensioneerden van 65 jaar (marginale ratio) en die van alle gepensioneerden (gemiddelde ratio). Het evenwicht wordt bereikt wanneer de gemiddelde ratio convergeert naar de doelratio. Bij deze simulatie gebeuren de aanpassingen uitsluitend door de verwervingsgraad. Figuur 9 toont aan dat deze vorm van evenwicht (door de verwervingsgraad) niet optimaal werkt. Deze aanpassing treft immers enkel de beroepsbevolking voor het resterende deel van haar loopbaan. Deze heeft geen betrekking op de gepensioneerden, noch op de rechten uit het verleden van de beroepsbevolking. De aanpassing die nodig is om het evenwicht te bereiken, is dus geconcentreerd op een beperkte populatie en loopbaan. Het meest verrassende resultaat van onze simulatie is dat het verwervingspercentage tussen 2020 en 2035 op nul moet worden gezet om tegen 2035 de (doelratio) evenwichtsvervangingsratio te bereiken. Het komt erop neer dat de beroepsbevolking tijdens die periode gedurende 15 jaar zal moeten bijdragen

zonder nieuwe pensioenrechten op te bouwen. Deze aanpassing heeft ook een verschillende invloed op de verschillende cohorten. De oude werknemers worden niet getroffen door de hervorming omdat de herwaardering gegarandeerd is. De nieuwe werknemers krijgen daarentegen steeds meer te maken met het feit dat een groeiend deel van hun loopbaan onderworpen is aan de verminderde verwervingsgraad. Dit uit zich in Figuur 9 in een marginale vervangingsratio (de gepensioneerden van 65 jaar) die lager ligt dan de gemiddelde vervangingsratio (het geheel van de gepensioneerden). Nieuwe gepensioneerden vertrekken dus met lagere pensioenen dan de oudere (wat het tegenovergestelde is van wat we vandaag zien). Deze aanpassing (zogenaamde verworven rechten) creëert dus een ongelijke behandeling tussen cohorten. Een ander nadeel van deze aanpassing door de verwervingsgraad is de *traagheid* ervan. Het duurt immers meer dan 15 jaar om het systeem in evenwicht te brengen (de doelratio bereiken) met een maximale impact op de verwervingsgraad van de nieuwe pensioenrechten. Eens de doelratio bereikt is, blijft de aanpassing uit het verleden een neerwaarts effect hebben op het gemiddelde pensioen. Het systeem zit dan met een overschot (gemiddelde vervangingsratio is lager dan doelratio). Een andere belangrijke traagheid betreft het pensioen van nieuwe gepensioneerden, dat tussen 2035 en 2060 op zijn laagste niveau blijft (vervangingsratio van 60% van het tarief van 2020), terwijl de verwervingsgraad over deze periode wordt opgetrokken tot het niveau van 2020. De reden hiervoor is de volgende. De nieuwe gepensioneerden van 2035 hebben 24/40e van hun loopbaan tegen de volle verwervingsgraad en 16/40e tegen de verminderde verwervingsgraad van 0%. Ook de nieuwe gepensioneerden van 2036 hebben 24/40e van hun loopbaan tegen de volle graad (23 jaar bij het begin van de loopbaan en 1 jaar reversie tegen de volle graad op het einde van hun loopbaan) en 16/40e tegen de verminderde graad. En zo verder gedurende 24 jaar. In 2059 hebben de nieuwe gepensioneerden 15/40e van hun loopbaan tegen de verlaagde graad en 25/40e van hun loopbaan tegen de volle graad. De vervangingsratio van de toekomstige cohorten stijgt dus geleidelijk naarmate het gedeelte van hun loopbaan tegen de verlaagde graad daalt om 16 jaar later volledig te verdwijnen (in 2076).

We stellen dus vast dat de twee aanpassingsformules (indexering en verwervingsgraad) tegengestelde effecten hebben op de ongelijkheid van pensioenen tussen oude en nieuwe gepensioneerden. De aanpassing van de verwervingsgraad benadeelt de nieuwe gepensioneerden, terwijl de gedeeltelijke indexering de oude straft. Indien de oude over het algemeen minder goed af zijn dan de nieuwe (groei van de lonen), zou men de voorkeur kunnen geven aan een aanpassing via de verwervingsgraad en zo de indexering tegen een volle graad behouden. Dit zou de pensioenverschillen verkleinen. Zoals eerder vermeld, heeft deze aanpassing door de verwervingsgraad echter een vertragend effect. Het is dus moeilijk om de verwervingsgraad te sturen om het evenwicht van het systeem in real time te verzekeren. Bovendien heeft dit evenwicht ook een effect op de stimulansen om langer te werken en bij te dragen aan het systeem. Als de verwervingsgraad daalt, kunnen de aangeslotenen immers beslissen om minder te werken, minder bij te dragen en vroeger met pensioen te gaan. Deze vorm van aanpassing lijkt dus moeilijk te verzoenen met de vereiste van een loopbaanverlenging.

FIGUUR 9: MARGINALE VERVANGINGSRATIO (65 JAAR), GEMIDDELTE EN STREEFRATIO BIJ EEN AANPASSING VIA DE VERWERVINGSGRAAD (IN % VOLLE GRAAD)

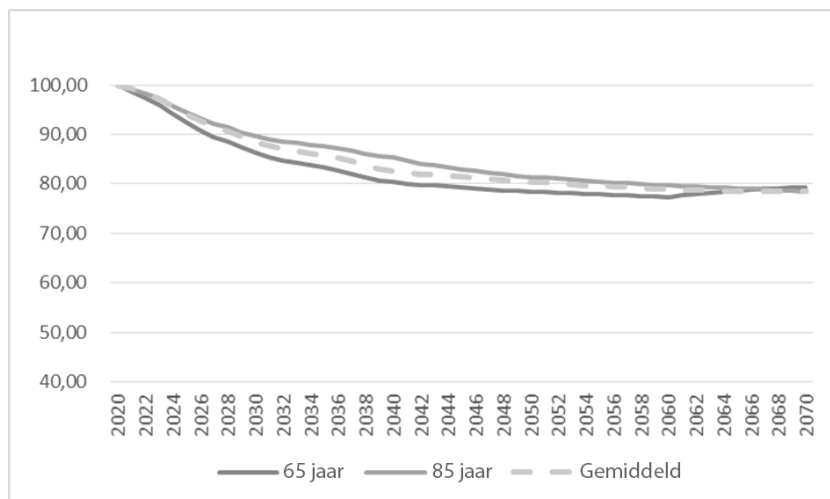

Opmerkingen: de gemiddelde vervangingsgraad is die van alle gepensioneerden. De doelvervangingsratio is de ratio die de begroting in evenwicht brengt (tekort indien gemiddelde ratio hoger ligt dan doelratio). De marginale vervangingsratio is deze van de nieuwe gepensioneerden (op 65 jaar). De gemiddelde ratio daalt zolang de marginale ratio lager is dan de gemiddelde ratio.

Bron: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

4.2.3. Simulatie 3 – gecombineerde aanpassing

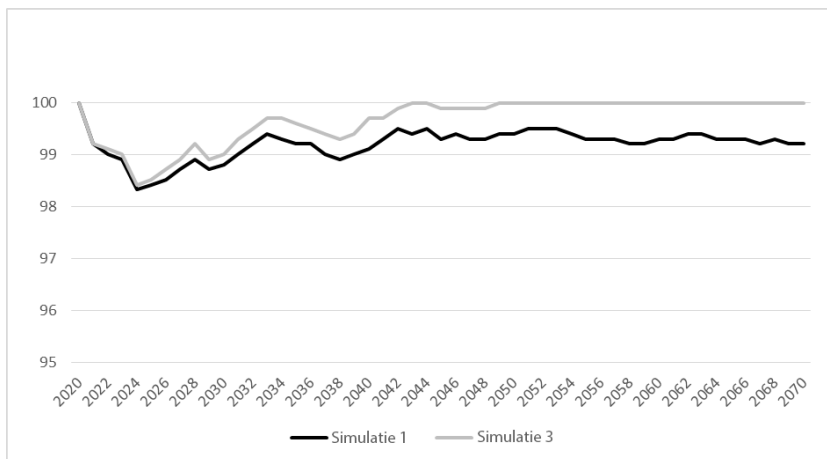
In een derde simulatie combineren we de aanpassing van de verwervingsgraad met de indexering. In Figuur 10 hebben we de verwervingsgraad vastgelegd op 80% van de volle graad (die van 2020) over de hele periode en passen we de indexering van de pensioenen jaarlijks aan om het systeem in evenwicht te brengen. Concreet bepalen we de evenwichtsindexering op basis van een jaarlijkse loongroei van 2% rekening houdend met een verwervingsgraad die is vastgesteld op 80% van de volle graad. In vergelijking met de vorige simulaties maakt deze gemengde aanpassing het mogelijk de voordelen van beide soorten aanpassingen te combineren door hun nadelen te beperken. Het voordeel van de indexering bestaat erin de inspanning te verdelen over een groter aantal met een ogenblikkelijk begrotingsevenwicht, het voordeel van de verminderde verwervingsgraad bestaat erin de nieuwe cohorten te laten bijdragen zonder de oude cohorten met de laagste pensioenen te beïnvloeden. Deze aanpassingsmix is dus evenwichtiger in die zin dat (i) de pensioenverschillen tussen de cohorten kleiner zijn en (ii) het systeem in evenwicht is over de hele periode.

FIGUUR 10: GEMIDDELDE VERVANGINGSRATIO, OP 65 EN 85 JAAR BIJ GECOMBINEERDE AANPASSING

Opmerkingen: de gemiddelde vervangingsratio is die van alle gepensioneerden. Dit percentage wordt afgestemd op het streefpercentage van het begrotingsevenwicht. De vervangingsratio op 65 jaar is die van nieuwe gepensioneerden en de vervangingsratio op 85 jaar is die van oude gepensioneerden.

Bronnen: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

Figuur 11 vergelijkt de onderliggende indexeringsprofielen van de simulaties 1 en 3. We stellen vast dat de indexering systematisch hoger is in het geval van de gecombineerde aanpassing (simulatie 3), aangezien de aanpassing in dit geval ook gebeurt door de verwervingsgraad (80% van de volledige graad). Verder is het profiel vrij vergelijkbaar met een indexering die aan het begin van de periode daalt tot 20% van een volledige indexering in 2025, en vervolgens stijgt tot 40% in 2030, 50% in 2040 en convergeert naar 100% bij een verlaagde verwervingsgraad (simulatie 3) of 60% bij een volledige verwervingsgraad (simulatie 1).

FIGUUR 11: INDEXERINGSGRAAD (IN % VAN DE VOLLEDIGE GRAAD)

Opmerkingen: de indexeringsgraad vertegenwoordigt de verhouding van de jaarlijkse loongroei om de pensioenen te herwaarderen.

Bron: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

4.2.4. Simulatie 4 – bijgevoegde progressieve aanpassing

Simulatie 3 veronderstelt een plotse en definitieve daling van de verwervingsgraad met 20% vanaf 2020. Pensioenen zijn politiek gezien een zeer ontvlambaar product dat nauwelijks zulke bruuske variaties aankan. We moeten dus een regel invoeren voor de geleidelijke aanpassing van de verwervingsgraad in combinatie met de geleidelijke aanpassing van de indexering met een dubbele doelstelling: begrotingsevenwicht (financiële houdbaarheid) en nivellering van de pensioenen tussen de groepen gepensioneerden (gelijke behandeling).

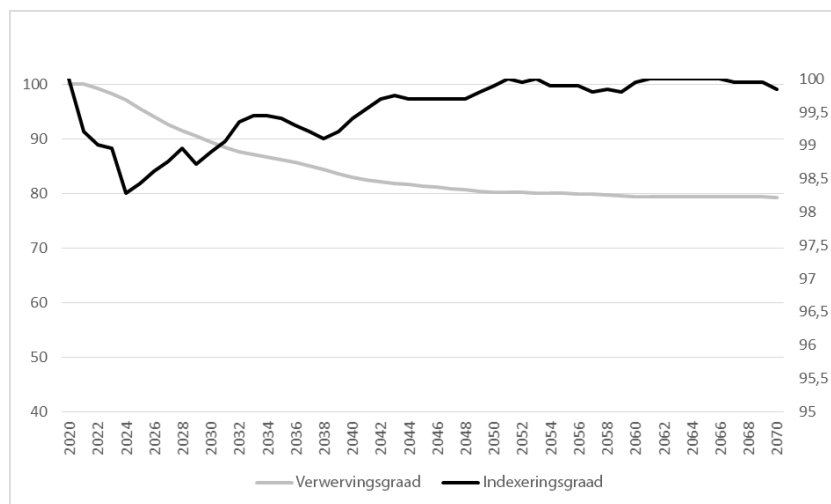
Simulatie 4 is gebaseerd op een dergelijke regel die impliceert dat de wijzigingen van de verwervingsgraad systematisch worden gekoppeld aan de indexeringsgraad volgens de volgende formule (zie Devolder, 2019):

$$\text{verwervingsgraad in } t / \text{verwervingsgraad in } t-1 = \text{indexeringsgraad in } t.$$

Concreet houdt de regel in dat als de verwervingsgraad daalt met 2% in t , de indexeringsgraad in t gelijk moet zijn aan 98% (van de volledige indexering op de nominale loonstijging in t). Als we deze regel toepassen (gezamenlijke geleidelijke aanpassing van de verwervings- en indexeringsgraad), kunnen we het begrotingsevenwicht van de pensioenen in real time verzekeren en de pensioenniveaus van de verschillende groepen van gepensioneerden gelijktrekken. Figuur 12 toont de vereiste evolutie van de verwervings- en indexeringsgraad aan. De vereiste aanpassingen zijn noch bruusk noch onoverkomelijk. De indexering van meer dan 98% van de pensioenen op basis van de lonen wordt gedurende de gehele periode

gehandhaafd. De verwervingsgraad daalt zeer geleidelijk met 20% gedurende de eerste 30 jaar en blijft daarna stabiel gedurende de volgende 20 jaar. Deze daling van de verwervingsgraad toont aan dat de loopbanen geleidelijk verlengd moeten worden. Ter herinnering, onze simulaties 1-4 gaan uit van een uitsluitende aanpassing van de pensioenen. Indien ook de bijdragen worden aangepast (volgens de Musgrave-regel), daalt de pensioenaanpassing met twee derden. In dit geval is de geleidelijke daling van de verwervingsgraad beperkt tot 7% in de komende 30 jaar, alvorens zich te stabiliseren op 93% van de initiële verwervingsgraad na 2050.

FIGUUR 12: INDEXERINGS- EN VERWERVINGSGRAAD (IN % VAN DE VOLLEDIGE GRAAD)

Opmerkingen: de indexeringsgraad (rechteras) vertegenwoordigt het aandeel van de jaarlijkse loongroei om de pensioenen te herwaarderen. De verwervingsgraad (linkeras) wordt uitgedrukt als percentage van de verwervingsgraad van 2020 (volledige verwervingsgraad).

Bron: Demografische en werkgelegenheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau en eigen berekeningen.

5. CONCLUSIE

In dit artikel hebben we de financiering van de pensioenen (en van de sociale zekerheid) geanalyseerd om vervolgens de verschillende financieringspistes te overlopen. Ten eerste hebben we de financiering van de sociale zekerheid opgesplitst en aangetoond dat het aandeel van de alternatieve financiering toeneemt. Deze wijziging van de financieringsstructuur roept vragen op, met name wat het beheer van het systeem betreft. Vervolgens hebben we de pensioenuitgaven geanalyseerd en laten zien dat van de 14,6 miljard stijging van de pensioenuitgaven in het afgelopen decennium 3,6 miljard is voortgekomen uit de groei van het aantal gepensioneerden en 11 miljard uit de herwaardering van de gemiddelde pensioenen. De vergrijzing vertegenwoordigt dus slechts 25% van de stijging van de pensioenuitgaven. Vervolgens hebben we verschillende simulatieoefeningen uitgevoerd over de mogelijke financieringsopties.

We hebben de aanpassingen van de pensioenen (vervangingsratio), de bijdragen en de alternatieve financiering vergeleken. We hebben aangetoond dat een gedeelde financiering (volgens de Musgrave-regel) het mogelijk maakt om de vereiste inspanning voor de gepensioneerden te verminderen met $2/3$ en de vereiste inspanning voor de beroepsbevolking met $1/3$.

Vervolgens sloten we onze analyse af met de ‘individuele pensioenrekening’ zoals voorgesteld door Devolder (2019) en Devolder en Hindriks (2019). We hebben aangetoond dat dit mechanisme het mogelijk maakt om zowel de rechten uit het verleden te behouden als de financiële duurzaamheid van de pensioenen te waarborgen. Daarvoor zijn twee voorwaarden nodig: de groei van de werkgelegenheid (onze simulaties zijn gebaseerd op een scenario van ‘sterke’ groei van de werkgelegenheid) en de groei van de lonen (of van de productiviteit). Deze laatste hypothese moet worden bekeken in het licht van het recente OESO-rapport, dat wijst op een vertraging van de productiviteitsgroei in België. Deze vertraging is een internationaal fenomeen (gevoed door de vergrijzing en de opkomst van een diensteneconomie), maar verloopt in België twee keer zo snel als in de andere geïndustrialiseerde landen. Concreet evolueerden de reële lonen gedurende het laatste decennium bij ons slechts met 1,5% per jaar.

In de individuele pensioenrekening kunnen de aanpassingen gebeuren aan de hand van twee verschillende variabelen: de verwervingsgraad (die de nieuwe rechten bepaalt) en de herwaarderingsgraad (die de oude rechten bepaalt). Door deze twee aanpassingsvariabelen te combineren, slaagt men erin de pensioenongelijkheid tussen cohorten te verminderen en de begroting in real time in evenwicht te brengen. Wat de methode van de pensioenhervorming betreft, is sociaal overleg onontbeerlijk, maar dit kan enkel gebeuren op basis van een convergentie van de belangen van de generaties. De gepensioneerden van vandaag zouden moeten ophouden hun eisen uitsluitend te richten op de kwestie van de huidige koopkracht, om de vraag naar bescherming van de koopkracht uit te breiden tot toekomstige gepensioneerden van wie de pensioenen in gevaar komen als ze niet ingrijpend worden hervormd. De in de inleiding gepresenteerde nationale pensioenenquête lijkt deze bezorgdheid te bevestigen. Helaas stuit deze belangenvermenging vandaag op een generatiegerelateerd egoïsme dat zich vertaalt in een verouderende solidariteit zonder en soms tegen jongeren. Het is een weddenschap die niet gewonnen is, omdat de nieuwe generaties, louter op het vlak van klimaat- of demografische risico's, niet nalaten om ‘hun ouders en grootouders’ ervan te beschuldigen dat ze van het systeem hebben geprofiteerd en, ondanks alle waarschuwingen, niet het nodige hebben gedaan om het te beschermen. Deze generatie heeft niet noodzakelijk ongelijk. Deze kritiek zou ook een legitieme weerklank kunnen vinden op het vlak van de sociale zekerheid.

(Vertaling)

BIBLIOGRAFIE

Baurin, A. en Hindriks, J., Quels sont les métiers pénibles ?, *Regards économiques*, nr. 151, 2019.

Commissie Pensioenhervorming 2020-2040, *Een sterk en betrouwbaar sociaal contract*, Rapport van de Commissie Pensioenhervorming 2020-2040, 2014.

Devolder, P. en Hindriks, J., La pension à points : 5 principes pour plus d'équité dans les régimes de pension en Belgique, *Regards économiques*, nr. 139, 2018.

Devolder, P., Une alternative à la pension à points : le compte individuel pension en euros, *Regards économiques*, 150, 2019.

Devolder, P. en Hindriks, J., Réforme des pensions : une urgence absolue, *Pyramides*, vol. 31-32, 2019.

Hindriks, J., Devolder, P., Schokkaert, E. en Vandenbroucke, F., Réforme des pensions légales : le système des pensions à points, *Regards économiques*, nr. 130, 2017.

Hindriks, J. en Baurin, A., Financement des pensions : rétrospectives et perspectives, *Reflets et perspectives de la vie économique*, 57, pp. 97-119, 2019.

Schokkaert, E., Devolder, P., Hindriks, J. en Vandenbroucke, F., Towards an equitable and sustainable point system: a proposal for pension reform in Belgium, *Journal of Pension Economics and Finance*, pp. 1-31, 2018.

BIJLAGEN**B.1. BUDGETTAIRE BEPERKINGEN EN AANPASSINGEN VAN PENSIOENEN EN BIJDRAGEN AAN VERGRIJZING**

π_t vertegenwoordigt de impliciete bijdragevoet op tijdstip t (Pensioenuitgaven/Loonmassa op tijdstip t)

$\bar{P}_t$ vertegenwoordigt het gemiddelde pensioen op tijdstip t

W_t vertegenwoordigt het gemiddelde loon op tijdstip t

$B_t = P_t / W_t$ vertegenwoordigt de batenverhouding op tijdstip t (of bruto vervangingsratio)

D_t vertegenwoordigt de economische afhankelijkheidsratio op tijdstip t (Gepensioneerden/Werknemers)

De vergelijking van het begrotingsevenwicht van het pensioenstelsel op tijdstip t is:

$$\pi_t = B_t \cdot D_t$$

Dit impliceert de volgende dynamiek om de bijdragen en de pensioenen aan te passen aan de groei van de lonen en de economische afhankelijkheid (door Dx aan te duiden als variatie van x):

$$\frac{\Delta \pi_t}{\pi_t} = \frac{\Delta P_t}{P_t} - \frac{\Delta W_t}{W_t} + \frac{\Delta D_t}{D_t} \quad (1)$$

Geval 1: Musgrave-regel

De Musgrave-regel vertaalt zich in een constante koopkrachtpariteit tussen gepensioneerden en beroepsbevolking (Schokkaert et al., 2018). De verhouding van het pensioen tot het nettoloon van de bijdrage is constant in de tijd:

$$\frac{P_t}{(1 - \pi_t)W_t} = c \text{ (constante)}$$

Dit houdt na enkele berekeningen in:

$$\frac{\Delta P_t}{P_t} = \frac{\Delta W_t}{W_t} - \left(\frac{\pi_t}{1 - \pi_t} \right) \frac{\Delta \pi_t}{\pi_t} \quad (2)$$

Door de voorwaarde van een begrotingsevenwicht (1) te combineren met de voorwaarde van Musgrave (2) verkrijgen we de volgende regel voor de indexering van de pensioenen op de loongroei en de economische afhankelijkheid:

$$\frac{\Delta P_t}{P_t} = \frac{\Delta W_t}{W_t} - \pi_t \frac{\Delta D_t}{D_t}$$

en op basis van (1):

$$\frac{\Delta \pi_t}{\pi_t} = (1 - \pi_t) \frac{\Delta D_t}{D_t}$$

De premies en pensioenen worden dus aangepast aan de toenemende economische afhankelijkheid, die wordt verdeeld over de beroepsbevolking en de gepensioneerden naar rato van het impliciete bijdragepercentage π_t . Concreet betekent dit dat, indien het impliciete bijdragepercentage $1/3$ bedraagt, $1/3$ van de groei van de economische afhankelijkheid zich vertaalt in een de-indexering van de pensioenen en $2/3$ in een verhoging van de bijdragen.

Geval 2: Defined Contribution ($\Delta \pi_t = 0$)

Als we werken met een vast bijdragepercentage, wordt de indexeringsregel voor de pensioenen die verenigbaar is met de budgettaire beperking (1):

$$\frac{\Delta P_t}{P_t} = \frac{\Delta W_t}{W_t} - \frac{\Delta D_t}{D_t}$$

Dit betekent dat de volledige aanpassing aan de economische afhankelijkheid gebeurt door de-indexering van de pensioenen.

Geval 3: Defined Benefit ($\Delta B_t = 0$)

Als we werken met een vaste bruto-vervangingsratio, wordt de indexeringsregel voor de pensioenen:

$$\frac{\Delta P_t}{P_t} = \frac{\Delta W_t}{W_t}$$

en evolueert het bijdragepercentage volgens de regel:

$$\frac{\Delta \pi_t}{\pi_t} = \frac{\Delta D_t}{D_t}$$

Dit betekent dat de volledige aanpassing aan de economische afhankelijkheid gebeurt door de verhoging van het bijdragepercentage.

B.2. INVOERING VAN ALTERNATIEVE FINANCIERING

Laten we er nu van uitgaan dat het deel van de pensioenuitgaven dat gefinancierd wordt door de bijdragen op de lonen λ bedraagt en dat het saldo $(1-\lambda)$ gefinancierd wordt door de totale begroting van de staat. Laten we bovendien bedenken dat deze alternatieve financiering ook op de beroepsbevolking en gepensioneerden weegt.

De voorwaarde voor een pensioenstelsel in evenwicht op tijdstip t is:

$$\pi_t = \lambda_t \cdot B_t \cdot D_t$$

Dit impliceert een wijziging van het bijdragepercentage:

$$\frac{\Delta\pi_t}{\pi_t} = \frac{\Delta\lambda_t}{\lambda_t} + \left[\frac{\Delta B_t}{B_t} + \frac{\Delta D_t}{D_t} \right]$$

Of als men een constante alternatieve financieringsgraad van $\Delta\lambda_t = 0$ veronderstelt:

$$\frac{\Delta\pi_t}{\pi_t} = \left[\frac{\Delta P_t}{P_t} - \frac{\Delta W_t}{W_t} + \frac{\Delta D_t}{D_t} \right] \quad (3)$$

De Musgrave-regel impliceert dat de ratio $P_t/(1 - \pi_t)W_t$ constant is, onafhankelijk van de parameter van zelffinanciering λ volgens de uitdrukking (2).

Door de voorwaarde van begrotingsevenwicht (3) te vervangen door de voorwaarde van Musgrave (2) verkrijgen we dezelfde indexeringsregel voor pensioenen en bijdragen als zonder alternatieve financiering:

$$\frac{\Delta P_t}{P_t} = \frac{\Delta W_t}{W_t} - \pi_t \frac{\Delta D_t}{D_t}$$

en op basis van (3):

$$\frac{\Delta\pi_t}{\pi_t} = (1 - \pi_t) \frac{\Delta D_t}{D_t}$$

INHOUDSTAFEL

FINANCIERING VAN DE PENSIOENEN EN DE INDIVIDUELE PENSIOENREKENING

1.	INLEIDING	333
2.	TRENDS IN HET VERLEDEN	335
2.1.	FINANCIERING VAN DE SOCIALE ZEKERHEID	335
2.2.	STRUCTUUR VAN DE FINANCIERING VAN DE SOCIALE ZEKERHEID	335
2.3.	EVOLUTIE VAN DE PENSIOENUITGAVEN	336
2.4.	STRUCTUUR VAN DE PENSIOENUITGAVEN	337
3.	FINANCIERINGSVOORUITZICHTEN VAN DE PENSIOENEN	339
3.1.	DE TOENAME VAN DE WERKGELEGENHEID EN DE LOOPBAANVERLENGING	340
3.2.	DE AANPASSING VAN DE BIJDRAGEN EN DE PENSIOENEN	341
4.	DE INDIVIDUELE PENSIOENREKENING	344
4.1.	WERKING	344
4.2.	SIMULATIES VAN DE INDIVIDUELE PENSIOENREKENING	347
5.	CONCLUSIE	353
	BIBLIOGRAFIE	355
	BIJLAGEN	356